Riksbanken reducerar kassakraven för bankerna till noll

KARI LOTSBERG

Riksbanken beslutade den 17 mars 1994 att fr.o.m. den 1 april 1994 reducera kassakraven för banker till noll. Andra penningpolitiska styrmedel är mer flexibla och skapar inte de konkurrensnackdelar för bankerna som räntelösa kassakrav gör. Beslutet ligger i linje med den internationella utvecklingen på området. Kassakravsinstrumentet kvarstår dock i riksbankslagen för eventuella framtida behov.

Kassakravens minskade roll i centralbankernas penningpolitik

Kassakrav för kreditinstitut innebär att dessa skall hålla tillgångar motsvarande en viss andel av sin in- och upplåning på konto i centralbanken. I en del länder får kreditinstitutets eget sedelinnehav medräknas. Historiskt sett har kassakrav använts för flera olika syften; bl.a. som penningpolitiskt styrmedel och som ett skydd för insättarnas bankmedel.

Kassakravens roll som penningpolitiskt styrmedel, aktivt använt för att påverka penningmängd och kreditgivning, har gradvis minskat. Internationellt är kassakrav i dagsläget mest ett verktyg för att underlätta centralbankernas räntestyrning. Kassakravet kan – genom en något annan utformning än den svenska – bidra till att öka stabiliteten i bankernas efterfrågan på likvida medel på kort sikt. Därigenom undviks oönskade räntefluktuationer i dagslånemarknaden och behovet av frekventa interventioner i marknaden minskar.[1]

Allmänt är uppfattningen bland centralbanker idag att andra styrmedel än kassakrav – i första hand marknadsoperationer och lånefaciliteter – fungerar bättre när det gäller att aktivt påverka likviditeten i banksystemet och uppnå den önskade precisionen i räntestyrningen. Under senare år har marknadsoperationer kommit att bli det helt dominerande instrumentet i centralbankernas likviditets- och räntestyrning.[2]

I de flesta länder är kassakrav icke räntebärande. När kassakrav inte kombineras med marknadsmässig avkastning på bundna medel, innebär dessa i realiteten

Kari Lotsberg är sakkunnig vid Sveriges riksbank.

1. För att kassakrav skall ha denna funktion förutsätts att uppfyllandet av kassakravet kan ske som ett genomsnitt över en period, s.k. averaging. Kassakravet skall med andra ord inte mötas fullt ut varje dag i uppfyllandeperioden. I de sju EU-länder som i dagsläget tillämpar kassakrav på permanent basis, har alla regler om averaging.

2. Inom EU tillämpas endast i Nederländerna varierande kassakrav som ett aktivt styrmedel i likviditetsutjämnande syfte till följd av statliga betalningar, valutaflöden m.m. I detta system med icke-permanenta kassakrav är kassakravsmedlen räntebärande till marknadsräntenivå.

en implicit skatt på bankernas kreditförmedling. Detta ger upphov till snedvridningar i konkurrensförhållandena på de finansiella marknaderna, både nationellt från kreditinstitut utan kassakrav och från institut i länder med lägre kassakrav.

Till följd av den finansiella integrationen och den hårdnande konkurrensen på finansmarknaderna, har de negativa effekterna av dessa snedvridningar ökat. Flera centralbanker har av dessa skäl sänkt eller avskaffat kassakraven på senare år. I USA, Tyskland, Spanien och Finland har kassakraven reducerats och i Norge och Kanada avskaffats.

Kassakraven i Sverige reduceras till noll

Enligt 20 § riksbankslagen har Riksbanken rätt att i kreditpolitiskt syfte uppställa kassakrav gentemot kreditinstitut.[3] Med kassakrav avses att en viss andel, högst femton procent, av kreditinstitutets in- och upplåning skall hållas på räntelöst konto i Riksbanken. Kreditinstitutets kassa har kunnat avräknas vid uppfyllandet av kassakraven.[4]

I Sverige har kassakravet historiskt sett varit ett instrument för att dra in likviditet från bankerna. Variationer i kassakravet i penningpolitiskt syfte var vanligt förekommande under 1970-talet och de första åren av 1980-talet. En upptrappning av kassakraven bidrog till att tvinga bankerna in i s.k. straffränteupplåning i Riksbanken, och därmed snabbt höja räntorna på penningmarknaden. Under några år runt 1980 med starkt växande underskott i statens budget och i bytesbalansen framtvingades en mycket stram penningpolitik med utlånings- och räntereglerings, likviditetskvoter och kassakrav. Kassakravet trappades upp successivt, till som högst 8 procent under första kvartalet 1980.

I samband med avvecklingen av regleringarna på kreditmarknaden 1985 höjdes kassakraven fr.o.m. januari 1986 från 1 till 3 procent. Samtidigt togs ränteersättningen på bundna medel bort. Syftet med dessa ändringarna var att höja bankernas kostnader och dämpa kreditgivningen. Kassakravet höjdes till 4 procent 1988 och kom då även att omfatta finansbolag.

Riksbanken halverade 1991 kassakraven för banker från 4 till 2 procent och slopade kassakraven för finansbolag. Ökningen i kreditgivningen i kölvattnet av avregleringarna hade då upphört. Sänkningen var dessutom en anpassning till den utveckling som skett i andra länder.

Riksbankens beslut att fr.o.m. den 1 april 1994 reducera kassakraven för bankerna till noll syftar till att upphäva de snedvridningseffekter som regleringen medfört på de finansiella marknaderna och som tilltagit under senare år. Svenska banker har fått konkurrensnackdelar jämfört med banker i länder med lägre eller inga kassakrav.

I Sverige har räntelösa kassakrav dessutom lett till snedvridningseffekter inom den finansiella sektorn. Kassakrav har fördyrat kreditförmedling via bank jämfört med kreditgivning via de kreditinstitut som inte varit ålagda kassakrav. Kassakravens konstruktion har också snedvridit villkoren mellan olika banker, eftersom möjligheten att kunna göra avdrag för sedelinnehavet vid beräkning av kassakravet gyn-

3. Med dagens terminologi kan kreditpolitiskt syfte likställas med penningpolitiskt syfte. Se riksbanksutredningen, SOU 1993:20, för en diskussion av dessa begrepp.

4. Den svenska kassakravsregleringen har byggt på att bundna medel skall vara innestående fullt ut från allra första dag i uppfyllandeperioden, dvs. s.k. averaging har ej kunnat tillämpas. Mellan första dag i beräknings- och uppfyllandeperioden (kalendermånad), har tillämpats ett tidsintervall om sextio dagar.

nat de banker som har en verksamhet som naturligt innehåller större sedelinnehav.

De räntelösa kassakraven har också påverkat förhållandena på depositmarknaden. Interbanktransaktioner har gynnats, eftersom dessa, till skillnad från transaktioner mellan kund och bank, inte belastats med kassakrav. Detta har bidragit till att försämra likviditeten på depositmarknaden.

Effekter av att reducera kassakraven till noll

I och med att kassakravet reducerades till noll återfördes de i Riksbanken bundna medlen till bankerna per den 5 april 1994.[5] Den omedelbara effekten blev att banksystemet tillfördes likviditet med 5 miljarder kronor. Denna likviditetstillförsel motverkades dock samma dag genom en anpassning av storleken på Riksbankens likviditetsindragande återköpsavtal. Syftet var att hålla marginalräntan i räntetrappan på oförändrad nivå. Beslutet att sänka kassakravet till noll har därmed inte påverkat penningpolitikens inriktning.

För bankerna kan kostnaden för kassakravet på marginalen räknat i räntetermer uppskattas till 14 räntepunkter (0,14 procent) vid en alternativränta om 7 procent. Detta har bidragit till att fördyra kreditgivningen via bank, dvs. höja utlåningsräntorna och/eller sänka inlåningsräntorna. Sannolikt har även vinstnivån i bankerna påverkats negativt.

Sänkningen av kassakraven bör kunna bidra till att minska skillnaden mellan ut- och inlåningsräntorna i svenska banker. Hur den beslutade sänkningen kommer att slå på räntor och vinster kan emellertid inte förutsägas exakt.

På depositmarknaden kom effekten av sänkningen av kassakraven omedelbart. Direkt efter annonseringen av Riksbankens beslut den 17 mars 1994 minskade räntan i kundledet i depositmarknaden med 5 räntepunkter.

Konsekvenser för sedelhanteringen

Genom att kassakraven sänkts till noll har bankerna sedan april 1994 fått starkare incitament till att begränsa sina sedelinnehav, eftersom alternativet numera är att placera pengarna på räntebärande checkräkning i Riksbanken. Det finns därför anledning att räkna med att bankerna blir mer benägna att leverera sedlar till respektive rekvirera sedlar från Riksbanken. Den huvudsakliga effekten – en anpassning av bankernas kontantkassor till en lägre nivå – torde vara av engångskaraktär. Riksbankens avsikt är att hålla sedelströmmarna på en rimlig nivå utifrån målsättningen att samhällets kostnader för och risker i samband med sedelhanteringen inte bör öka på ett orimligt sätt.

Kassakravets framtida roll

Det kan inte uteslutas att det kan uppkomma situationer där man på nytt vill använda kassakraven som penningpolitiskt styrmedel. Dessutom måste Sverige vid ett eventuellt medlemskap i EU och medverkan i fas tre av den europeiska valutaunionen anpassa sina penningpolitiska styrmedel till den gemensamma Europeiska centralbankens (ECB) beslut. Enligt Maastricht-fördraget skall minimireserver ingå i ECB:s instrumentarsenal. Det finns således flera anledningar att i riksbankslagen bevara möjligheten att uppställa kassakrav för Riksbanken.

5. Kassakraven uppgick i mars 1994 till 13,9 miljarder kronor, varav 5 miljarder hölls på räntelöst konto i Riksbanken. Resterande medel, 8,9 miljarder, utgjordes av sedlar och mynt hos banker.